

DADES SOBRE LA HISTÒRIA ALTMEDIEVAL DE CENTELLES, FOLGUEROLES, GURB I TONA (SEGLES X-XI)

RAMON ORDEIG I MATA

El coneixement de nous documents dels segles X i XI, tres d'ells publicats en apèndix, i l'examen atent de la informació proporcionada per altres documents ja coneguts, permeten a l'autor afegir les dues anelles més antigues al llinatge dels senyors de Centelles, precisar l'antiga denominació de l'església parroquial de Folgueroles —era la de Santa Maria de Palau, confosa fins ara amb la capella de Palau del municipi de Gurb—, i avançar de l'any 1167 al 960 la primera menció del mas Vilamajor de Tona.

Paraules clau: Fonts documentals altmedievals; Centelles; llinatge; Santa Maria de Palau; Monestir de Ripoll.

The discovery of new documents dating from the 10th and 11th centuries, three of which are published in an Appendix, together with the careful examination of information contained in other previously known documents, allow the author to add two links to the lineage of the Lords of Centelles, determine the old denomination of the parish church in Folgueroles, which was dedicated to Santa Maria de Palau, confused until now with the Chapel of Palau in the municipality of Gurb, and bring forward from 1167 to 960 the earliest known mention of the Vilamajor farmhouse in Tona.

Keywords: High Medieval documentary sources; Centelles; lineage; Santa Maria de Palau; Ripoll Monastery.

En els darrers anys molts municipis de la comarca d'Osona s'han dotat de la seva «història», és a dir, d'una monografia que, amb més o menys amplitud, refà llur història des dels orígens fins a l'actualitat. El nostre país, però, és molt ric en documentació i els autors de les monografies no poden abastar tota la que es refereix als municipis historiatats. D'una banda, van apareixent nous fons d'arxiu, de vegades molt antics, en llocs imprevisibles o poc accessibles. De l'altra, es van publicant sèries documentals que aporten dades desconegudes o poc valorades fins al moment present.

Les pàgines que segueixen volen contribuir a precisar algunes dades referents a aspectes molt concrets de la història de quatre municipis de la plana de Vic durant els segles X-XI.

I. Els primers Centelles

Antoni Pladevall i Font, en la monografia que ha publicat sobre Centelles, explica que la primera anella coneguda del llinatge dels Centelles és un Guadall

que actuava l'any 1041.¹ Hi afegeix que no fou fins a l'any 1117 que un seu descendent, Gilabert Guadall, utilitzà el cognom de Centelles. Es tracta de la cinquena anella d'un llinatge que s'ha perpetuat fins a l'actual comte del castell de Centelles.

Doncs bé, ara podem afegir a la cadena dues anelles més antigues. Un document de l'any 1031, conservat inèdit fins ara a l'Arxiu Capitular de Vic (cf. apèndix, doc. 2), ens dona a conèixer els noms del pare i de l'avi de l'esmentat Guadall, dits Gilabert i Isarn, respectivament, així com els de l'esposa de Gilabert i d'un germà de Guadall. En efecte, el 18 de gener de 1031 tingué lloc un acte públic de donació davant la porta de l'església de Sant Martí de Centelles (*Sentilias*). Un tal Unifred donà a Gilabert Isarn, per raó de fillolatge, l'alou que tenia al comtat d'Osona, a la parròquia de Santa Coloma i a la seva rodalia. La parròquia s'ha d'identificar evidentment amb l'anomenada primer Santa Coloma de Pujolreig o de Vinyoles i després Santa Coloma de Centelles. Unifred féu donació de l'alou amb la condició que després de la mort de Gilabert Isarn, de la seva esposa Eriberga i de llurs fills Guadall i Guillem passés al monestir de Sant Pere de Rodes. En recompensa per la donació, Gilabert donà a Unifred un mul bru i un llebrer.

Aquest document ens informa de retop, d'acord amb el costum patronímic de l'època, que el pare de Gilabert es deia Isarn. D'altra banda, el nom de Gilabert es troba repetit en generacions successives dels senyors de Centelles, fins al segle XV. Així, duia aquest nom un fill, segons sembla, de Guadall Gilabert i, per tant, nét de Gilabert Isarn. I també el duia, com hem dit, el Gilabert Guadall que fou el primer, segons Pladevall, en cognominar-se de Centelles.

II. Santa Maria de Palau, denominació de l'església parroquial de Folgueroles

Un examen atent de la documentació dels segles X i XI fa descobrir que l'església parroquial de Santa Maria de Folgueroles rebé en els seus orígens la denominació de Santa Maria de Palau. Fins fa poc s'havia considerat, erròniament, que alguns esments documentals a aquesta església parroquial feien referència a una altra Santa Maria de Palau, la capella homònima del municipi de Gurb de la Plana, centre de la famosa Pabordia de Palau del monestir de Ripoll.² Santi Ponce i Jordi Vilamala, però, en la seva monografia sobre Folgueroles, ja han fet referència a la confusió i han insinuat la possibilitat que amb el mot Palau es fes referència al gran mas dit després la Sala.³

SANTA MARIA DE PALAU O DE FOLGUEROLES. — Un document del 19 d'agost de 967 ens informa que en l'esmentada data una dona anomenada Preciosa vengué als esposos Riquer i Levegot tres peces de terra que havia heretat del seu pare al comtat d'Osona, a l'apèndix del castell de Sant Llorenç –del Munt–, «al costat de

1. PLADEVALL, Antoni. *Centelles, aproximació a la seva història*. Centelles, 1987, p. 36 i 45.

2. PLADEVALL, Antoni. «La Pabordia de Palau, una dignitat i administració del monestir de Ripoll». *Annals. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès*. [Ripoll] [1993-1994] (1995), p. 33-88.

3. PONCE, Santi, et al. *Folgueroles. Societat i vida d'un poble*. Vic, 2000, p. 105.

la vil·la Folgueroles i al Palau» (*iusta villa Felgeirolas et ad ipso Palacio*). També ens informa que dues d'aquelles peces de terra afrontaven per dos costats amb terres del cenobi de Santa Maria –de Ripoll– i pel cantó de migdia amb el cementiri de Santa Maria (*in cimanterio Sancta Maria*); l'altra peça afrontava pels quatre costats amb terres del cenobi de Santa Maria –de Ripoll. El text no deixa prou clar si només les dues primeres peces es trobaven *iusta villa Felgeirolas* i la tercera era *ad ipso Palacio*, o bé si totes tres eren situades *ad ipso Palacio* i aquest Palau –probablement la Sala– es trobava *iusta villa Felgeirolas*.⁴

Seguint la documentació per ordre cronològic, ve a continuació un simple regest del segle XVIII, contingut en el *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau* del monestir de Ripoll, referent a un document datat el 23 de novembre de 980. En aquesta data els esposos Ató i Ermegonça permutaren amb el monestir de Santa Maria de Ripoll una terra situada a l'apèndix del castell de Sant Llorenç, prop de Santa Maria de Palau.⁵ Malgrat trobar-se registrat entre els béns de la Pabordia de Palau, ubicada a Palau de Gurb de la Plana, el document deia, segons el regest, que la terra donada es trobava dins el terme del castell de Sant Llorenç i prop de Santa Maria de Palau. Aquestes dades no poden aplicar-se al lloc de Palau de l'actual municipi de Gurb de la Plana perquè en aquella època, com veurem, era situat dins el terme del castell de Voltregà. Si les esmentades dades només apareguessin en aquest regest podríem sospitar que es tractà d'una confusió del regestador del segle XVIII, però hi ha tota una sèrie de documents que les confirmen.

No és el cas d'un document del 20 de març de 997, segons el qual un sacerdot anomenat Castelles vengué als esposos Seniol i Grada la quarta part d'uns closos que tenia per herència al comtat d'Osona, a la parròquia de Santa Maria, al lloc de Folgueroles.⁶ Però en el registre esmentat suara hi ha també el regest d'un altre document, aquest del 15 d'octubre de 1000, pel qual Bal·lovigi donà al monestir de Santa Maria de Ripoll la terra que tenia al comtat d'Osona, a la parròquia de Santa Maria de Palau, al terme de la vil·la Barberà (*villa Barbeirano*).⁷ Aquesta vil·la és documentada des del 28 de juny de 944, en què els almoiners de la *deodidata* Quixol donaren al monestir de Ripoll, entre altres béns, els fiscs que la difunta tenia per precepte del seu pare –el comte Guifré el Pelós– al comtat d'Osona, dins els termes de la vil·la Barberà (*villa Barberano*) i a Palou (*Palatiolo*).⁸ Més tard, el 27 de gener de 973, la vil·la Barberà (*villa Barbeirano*) apareix situada dins l'apèndix de Sant Llorenç.⁹

4. Vic, AC (= Arxiu Capitular), cal. 6, núm. 678. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats d'Osona i Manresa. A: Catalunya carolíngia*, obra fundada per Ramon d'Abadal, vol. IV, Barcelona, 1999, núm. 1016.

5. Vic, AE (= Arxiu Episcopal), *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 15, J. 179. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 1326. Aquí encara s'identifica Santa Maria de Palau amb la del terme de Gurb de la Plana.

6. Vic, AC, cal. 6, núm. 1308. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari de la catedral de Vic (segle XI)*, fascicles 1 i 2, Vic, 2000-2003, núm. 653.

7. Vic, AE, *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 16, J. 203. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 1865.

8. Vic, AC, Col·lecció Ripoll, vol. 57, f. 19. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 544.

9. Vic, AC, cal. 6, núm. 695. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 1128.

Més definitiu encara que aquest document de l'any 1000 n'és un altre del 3 de febrer de 1001, ara perdut, però del qual el *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau* ens ha fet arribar un regist. Aquest ens informa que l'abat Sunifred i tot el convent de Ripoll permutaren amb els esposos Trasuer i Truitel·la una vinya situada al comtat d'Osona, a la parròquia de Santa Maria de Palau, al lloc anomenat Folgueroles, a l'Albareda, per una altra vinya.¹⁰

En altres documents de principis del segle XI aquesta parròquia apareix esmentada també com a «parròquia de Santa Maria», sense especificar que es tracta de la de Palau o de Folgueroles. Així, en un document del 15 de juliol de 1003 es fa referència a una peça de terra situada a la parròquia de Santa Maria, al lloc de Tanyà (*Taniano*).¹¹ Més endavant comprovarem que aquest lloc, situat en un extrem de l'actual terme municipal de Tavèrnoles, formava part de la parròquia de Folgueroles.

En un document del 19 de febrer de 1014 surt documentat el terme de Santa Maria de Folgueroles (*in terminio Sancta Maria Felgerolas*), dins el qual situa el lloc de Barberà.¹² Es tracta de la vil·la esmentada anteriorment i que torna a aparèixer en un document del 31 de desembre de 1015, en el qual se la ubica dins la parròquia de Santa Maria de Palau (*in parochia Sancta Maria Palacio*).¹³ Aquesta última denominació s'usa també en un document del mateix dia 31 de desembre de 1015 per situar la Torroella (*ipsa Torzela*).¹⁴

El lloc de Tanyà, esmentat abans, apareix com a una vil·la (*villa Taniano*) situada dins la parròquia de Santa Maria de Palau (*in parochia Sancta Maria Palacio*) en un document del 24 d'abril de 1031;¹⁵ com un lloc (*in Tagnano*) i un riu (*in rio que vocant Tagnano*) situats dins la parròquia de Santa Maria de Folgueroles (*in parochia Sancta Maria Felgerolas*) en un document del 24 de febrer de 1034;¹⁶ i com a vil·la (*villa Tagna* i *villa Tagnano*) situada dins la parròquia de Santa Maria (*in parochia Sancta Maria*) en documents del 25 de febrer de 1035 i del 15 de febrer de 1043.¹⁷

ELS BÉNS DEL MONESTIR DE RIPOLL A FOLGUEROLES. — En la documentació esmentada fins ara apareix el monestir de Santa Maria de Ripoll, així com el de Sant Joan de les Abadesses, com a possessor de béns en el terme de Folgueroles. És significatiu que en el *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, en què els béns registrats foren distribuïts per parròquies, la de Folgueroles no hi surt. Els pergamins referents als béns de Santa Maria de Palau, de Folgueroles, foren

10. Vic, AE, *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 14, J. 150.

11. Vic, AC, cal. 6, núm. 1317. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 677.

12. Vic, AC, cal. 6, núm. 1343. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 748.

13. Vic, AC, cal. 6, núm. 830 (a). Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 762.

14. Vic, AC, cal. 6, núm. 830 (b). Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 763. El lloc de *Torrese-lla* apareix situat dins la parròquia de Santa Maria de Folgueroles en un document de 1233. (Vegeu GINEBRA, Rafel. *Manual primer de l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic (1230-1233)*. Barcelona, 1998, núm. 3067.)

15. Vic, AC, cal. 6, núm. 197. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 888.

16. Vic, AC, cal. 6, núm. 926. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 921.

17. Vic, AC, cal. 6, núm. 249 i núm. 972. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 932 i núm. 1017.

inclosos en la parròquia de Sant Julià de Vilamirosa, dins la qual radicava l'altre Palau, el del municipi de Gurb. Es dedueix, doncs, que en el moment de confeccionar-se l'esmentat registre, en el segle XVIII, tots els esments a l'un i l'altre Palau eren atribuïts a Palau de Gurb, atès que l'antiga denominació de la parròquia de Folgueroles ja era del tot desconeguda.

El monestir de Ripoll posseï béns a Folgueroles de bona hora. El 9 de setembre de 916 els almoners del comte Guifré II, dit Borrell, donaren al monestir de Santa Maria de Ripoll dos alous i un camp situats en el terme de Folgueroles, al costat de terres del bisbe Radulf i de Santa Maria –de Ripoll o de Folgueroles.¹⁸ I el 8 d'abril de 917 Gontevija i Elvira vengueren als esposos Guisamon i Beró i als també esposos Mirable i Maplena una peça de terra situada en la vil·la Folgueroles, al costat d'una terra del monestir de Santa Maria de Ripoll,¹⁹ la qual s'ha de referir possiblement a alguna de les terres donades al cenobi l'any anterior.

El 16 de juliol de 920 l'abat i levita Ennegó i la congregació del cenobi de Santa Maria de Ripoll vengueren als esposos Mirable i Maplena –els mateixos del document del 917– i als també esposos Guisamon i Casta tres peces de terra que tenien per donació en el terme de la vil·la Folgueroles, al costat de terres del bisbe Radulf.²⁰ Es tractava probablement de les terres, o part d'elles, donades pels almoners del comte Guifré II l'any 916.

Hem vist que Radulf, fill de Guifré el Pelós i bisbe d'Urgell, tenia terres en el terme de Folgueroles. El 29 de juliol de 924 en donà una part al monestir de Santa Maria de Ripoll en sufragi de l'ànima del seu fill Sunifred.²¹ La gran propietat de Radulf en aquest lloc, a cavall dels termes de Folgueroles i de Vic, constituïa la vil·la Radulf, documentada des de l'any 948 i anomenada més tard Vilarolf, a l'entorn de l'actual mas Llobet.²²

El 17 d'abril de 926 la comtessa Garsenda vengué a Mirable una peça de terra que tenia pel precepte que el rei Carles féu a favor del seu marit, Guifré II, dit Borrell, i que es trobava en la vil·la Folgueroles, al costat d'una terra de l'abadesa Emma –del monestir de Sant Joan.²³

El desembre de 951 el papa Agapit II, en butlla adreçada a l'abat Arnulf del monestir de Ripoll, li confirmava, entre altres possessions, la vil·la Palau i els béns que tenia a Folgueroles i a Golomers, d'aquesta manera: *et villa Palatio et in Felgerolas et Walamers*.²⁴ La vil·la Palau s'ha d'identificar amb Palau de Gurb, en poder del monestir de Ripoll des de l'any 943, com veurem més avall.

I en el precepte que el rei Lotari atorgà l'any 982 a favor del monestir de Ripoll, pel qual li confirmà les seves possessions, apareix esmentat, entre molts

18. Vic, AE, lligall 2061, p. 91-93. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 155.

19. Vic, AC, cal. 6, núm. 207. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 162.

20. Vic, AC, cal. 9, episc. I, núm. 54. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 213.

21. Vic, AE, lligall 2059, plec IX, p. 99. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 270.

22. ROVIRA, Manuel. «Un bisbe d'Urgell del segle X: Radulf». *Urgellia*. [La Seu d'Urgell], III (1980), p. 167-184, esp. p. 172-173.

23. Vic, AC, cal. 9, episc. I, núm. 55. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 297.

24. Diverses fonts. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 685.

altres, l'alou de Folgueroles (*alodem Felgarolas*), així com els alous de Palau i Golomers.²⁵

CONCLUSIÓ. — Resumint les dades cronològiques dels documents que ens parlen de la parròquia, apareix ben clar que l'església de Folgueroles, almenys des de l'any 967, era denominada Santa Maria de Palau o bé, simplement, Santa Maria; que a partir de 1014 apareix denominada també Santa Maria de Folgueroles; i que la denominació de Santa Maria de Palau referida a la parroquial de Folgueroles apareix documentada per darrera vegada l'any 1031.

III. L'alou i la capella de Palau del municipi de Gurb de la Plana

L'atribució de totes les dades referents a l'església folguerolenc de Santa Maria de Palau a la capella homònima del municipi de Gurb de la Plana, propiciada pel ja esmentat *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, es manifesta especialment en l'estudi recent d'Antoni Pladevall sobre aquesta pabordia ripollesa, citat anteriorment.²⁶

Per tal de distingir ben bé entre un Palau i l'altre, el de Folgueroles i el de Gurb, i evitar qualsevulla mena de confusió, cal que ens fixem ara en aquells documents dels segles X-XI que ens parlen del segon.

L'alou de Palau, aprisiat molt probablement per Guifré el Pelós, anà a parar a mans del seu fill Radulf. Així es dedueix d'un document del 3 de desembre de 936, pel qual Radulf, llavors bisbe d'Urgell, i el seu fill Oliba vengueren al comte Sunyer, per mil sous, l'alou de Palau, situat entre els rius Ter i Sorreigs, que tenien en part per herència i en part per compra.²⁷ Dos dies després, el 5 de desembre de 936, el comte Sunyer i el seu fill Ermengol vengueren a l'esmentat Oliba, nebot i cosí d'ells, respectivament, tot el que havien comprat temps enrere als esmentats Radulf i Oliba en els comtats de Besalú, Girona, Manresa i Osona, a excepció de l'alou de Palau (*ipso alaude de Palacio*), que se'l reservaven.²⁸

Aquestes dades semblen contradir-se amb la següent: entre els anys 898-917 el comte Sunyer dotà la seva esposa Aimilda, amb motiu de les seves esposalles, ultra amb diverses possessions en els comtats de Barcelona, Girona i Besalú, amb les vil·les i els alous de la Móra, Palau (*Palacium*), Valldaneu, Oms, Vic i Terrades, en el comtat d'Osona.²⁹ La mutilació del pergami que conté aquest document no permet de saber amb seguretat si el topònim Palau anava acompanyat del qualificatiu de vil·la o del d'alou, per bé que el *quem* que segueix el mot il·legible, en comptes del *quam* que segueix el mot *villam* d'altres casos, permet deduir que se'l qualificà d'alou. Es tracta del mateix alou de Palau que l'any 936 trobem en mans de Radulf? O es tracta del Palau de Folgueroles?

25. ABADAL, Ramon d', *Els diplomes carolingis a Catalunya*, dins *Catalunya carolíngia*. Vol. II, Barcelona, 1926-1950, p. 166-174, esp. p. 172.

26. Vegeu la nota 2.

27. Diverses fonts. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 419.

28. Diverses fonts. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 420.

29. Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Sunyer, extrainventari 1. Edició: UDINA, Frederic. *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona, 1951, núm. 9, p. 116-118.

L'alou gurbetà de Palau fou lliurat pel comte Sunyer, el 6 de setembre de 943, al monestir de Ripoll. En el document de donació féu constar que el tenia per compra feta al seu germà Radulf, difunt, i al fill d'aquest, Oliba, i que era situat al comtat d'Osona, al terme del castell de Voltregà, al lloc anomenat Palau (*in loco quem dicunt Palacio*).³⁰ En documents posteriors els llocs de Palau i Vilamirosa apareixen ubicats normalment dins el terme de la ciutat de Roda,³¹ però un document de l'any 1035 confirma que, pel que feia referència a la circumscripció castral, el lloc de Palau continuava situat dins el terme del castell de Voltregà.³²

Ja hem vist que el desembre de 951 el papa Agapit II, en butlla adreçada a l'abat Arnulf del monestir de Ripoll, li confirmava, entre altres possessions, la vil·la Palau (*villa Palatio*).³³

Tenim notícia, per mitjà només de simples regests, que ben enllà del segle XI, el 8 de novembre de 1072, l'abat Bernat i els monjos de Ripoll establiren a Bremon les cases que tenien a Palau, dins la parròquia de Sant Julià de Vilamirosa, a més d'un mas i d'un molí.³⁴ I que el 30 de desembre de 1072 li confirmaren l'establiment d'aquelles cases de Santa Maria –de Ripoll– ubicades a Palau, junt amb un molí i unes terres, a més d'altres béns situats a Santa Eulàlia de Riuprimer i a Muntanyola.³⁵ Aquest Bremon ha d'identificar-se amb el sacerdot Bremon que el 29 de març de 1099 féu testament i donà a l'església de Santa Maria de Palau el seu cos, per ésser-hi enterrat, i totes les cases que havia construït en la seva sagrera, així com els molins que tenia en el riu Ter i les pertinençes que tenia a la parròquia de Sant Hipòlit –de Voltregà.³⁶

És lògic de deduir que fou entre els anys 1072 i 1099 que el sacerdot Bremon, a més de les cases de la sagrera, aixecà també la capella de Santa Maria de Palau. Les seves parts més antigues, encara visibles, són romàniques, «d'aparell petitó i regular, que indiquen que la capella fou reedificada a finals del segle XI», segons Pladevall.³⁷ D'acord amb la nostra interpretació dels documents, a finals del segle XI hauria estat edificada per primera vegada.

CONCLUSIÓ. — Hi ha elements clars de distinció entre l'església o capella de Santa Maria de Palau de Gurb i l'església homònima de Folgueroles. Aquesta última era parroquial, mentre que la de Gurb no ho era, car es trobava situada dins el terme de la parròquia de Sant Julià de Vilamirosa. La de Folgueroles pertanyia al terme del castell de Sant Llorenç del Munt, mentre que la de Gurb estava enclavada dins el terme del castell de Voltregà o de la ciutat de Roda. La

30. Diverses fonts. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 535.

31. Vic, AE, *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 17-18v, Y. 239 i Y. 263; f. 61, G. 112. Edició: JUNYENT, Eduard. *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. (A cura d'A. M. Mundó.) Barcelona, 1992, p. 284 i 286, núms. 17 i 25; p. 295, núm. 58.

32. Vic, AC, cal. 6, núm. 936. Edició: ORDEIG, Ramon. *Diplomatari*, núm. 944.

33. Diverses fonts. Edició: ORDEIG, Ramon. *Els comtats*, núm. 685.

34. Vic, AE, *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 18, J. 259.

35. Vic, AE, *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 14v, J. 160.

36. Vic, AE, *Registre de pergamins de la Pabordia de Palau*, f. 14, J. 145.

37. PLADEVALL, Antoni. «La Pabordia de Palau», p. 47.

capella gurbetana de Santa Maria de Palau apareix documentada per primera vegada l'any 1099, quan ja feia anys que l'església homònima s'anomenava Santa Maria de Folgueroles.

IV. El mas Vilamajor de Tona

Gonçal de Reparaz, en el seu llibre *La Plana de Vic*, en parlar de Folgueroles, es refereix al «preciós arxiu de la històrica casa Bru de Sala», tot i que bona part d'ell fou cremat durant les guerres napoleòniques. Hi afegeix que «conté nombrosos i interessants pergamins, alguns dels quals daten del temps de Lotari (954-986)». ³⁸ L'esmentat autor ho sabia bé perquè havia catalogat l'arxiu de la Sala. Així consta en les fitxes que redactà, en llengua castellana, i que encara són conservades per la família Bru de Sala.

De fet, però, tot i que ell parla d'«alguns», a la Sala només hem sabut trobar un sol document del temps del rei Lotari. Es tracta d'un pergami de 1289, emmarcat i exposat en una de les sales de la casa, que conté una còpia d'un document del 4 d'abril de 960. Aquest és molt interessant perquè, a més de la seva antiguitat, ens posa a les mans una acta de venda feta pel bisbe Ató de Vic, inèdita fins ara. Es tracta de la venda d'unes cases, d'una vinya i d'unes terres que el bisbe tenia per compra al comtat d'Osona, al terme del castell de Tona, al lloc anomenat Vilamajor (cf. apèndix, doc. 1). Un altre pergami del mateix arxiu folguerolenc ens informa de la venda-compra feta entre particulars, el 20 de gener de 1058, d'una peça de terra situada dins el terme de la parròquia de Sant Andreu de Tona, al mateix lloc de Vilamajor (cf. apèndix, doc. 3).

Aquestes referències a Vilamajor resulten ser les primeres sobre aquesta antiga vil·la rural, després casa forta o gran masia. Fins ara el document més antic sobre ella trobat per Antoni Pladevall, autor de la monografia històrica de Tona, datava de la segona meitat del segle XII: «La primera notícia del mas és la menció com a referència d'un terme o venda l'any 1167». ³⁹

Apèndix documental

1

4 ABRIL 960

ATÓ, BISBE DE LA SEU D'OSONA, VEN A AMELI UNES CASES, UNA VINYA I UNES TERRES QUE TÉ PER COMPRA EN EL COMTAT D'OSONA, EN EL TERME DEL CASTELL DE TONA, EN EL LLOC ANOMENAT VILAMAJOR, PER CINQUANTA SOUS.

[O]. Original perdut. — A. Còpia del 9 de març de 1289, feta per Pere Simó, escriptor jurat: Folgueroles, Arxiu de la Sala (Bru de Sala). Pergami actualment emmarcat.

38. REPARAZ (fill), Gonçal de. *La Plana de Vic*. Barcelona, 1928, p. 299.

39. PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys d'història*. Vic - Tona, 1990, p. 166.

In nomine Domini. Ego Atone, episcopus, vinditor sum tibi Amelio, emtore. Per hanc scriptura vindicionis mee vindo tibi kasas cum directos, cum solos et super positos suos, cum curtes et ortos, terras et vineas, cultum vel incultum, cum arboribus vel pomiferis et glandiferis, qui mihi advenit de comparacione. Et est hec omnia in comitatu Ausona, in termino de castro Tunda, in loco hubi dicunt villare Maiore.

Et affrontat ipsas kasas cum curtes et ortos et ipsa terra qui ibidem est: de oriente in terra de Guicesinda femina vel de Frugio femina, et abet dextros L et VIII; et de meridie in terra Argeleva femina vel suos eres, et abet dextros XX; et de occiduo in terra Frugio femina, et abet dextros nonaginta et VIII; et de circii in ipsa strata. Et ipsa vinea cum ipsa terra affrontat: de oriente in via, et abet dextros XII; et de meridie in ipsa terra, et abet dextros LXV; et de occiduo in terra Simplicio vel suos filios, et abet dextros XXX; et de cercii in terra Ramo vel suos heres et pervenit in sumitate per ipsos pugiolos, et abet dextros inter ipsa vinea et terra octuaginta et III.

Et affrontat ipsas terras qui sunt subtus ipso pugio. Ipsa I pecia de terra qui est ad ipsa via: de oriente in terra Simplicio, abet XLII; et de meridie in ipsa strata, et abet dextros III; et de occiduo in terra Simplicio, et abet dextros XLV, et de circii in terra Argintus, et abet dextros XI. Et ipsa alia pecia de terra affrontat: de oriente in terra Simplicio, et abet dextros XXXII; et de meridie in ipsa strata, et abet dextros V; et de occiduo in terra Argeleva femina, et abet dextros XXXII; et de circii in terra Simplicio, et abet dextros VII. Et ipsa alia pecia de terra affrontat: de oriente in terra Argeleva femina, et abet dextros XXVIII; et de meridie in terra Manages, et abet dextros XV; et de occiduo in ipsa via vel in terra Manages et in terra Wicesanda femina, et abet dextros XXVIII; et de circii in ipso rego, et abet dextros X. Et affrontat ipso closello: de oriente in terra Argericus, et abet dextros XV; et de meridie in torrente, et abet dextros III; et de occiduo in ipso rego, et abet dextros XI; et de circii in terra Simplicio vel de te emtore.

Quantum infra istas affrontaciones ea concludunt sic vindo tibi hec omnia superius scripta totum ab integrum, cum exios vel regressios illarum, in precio difinito solidos L, quod tu emtor michi dedisti et ego vinditor de manibus tuis¹ accepi et nichil exinde non remansit est manifestum. Quem vero predicta hec omnia de meo iure in tuo trado dominio et potestate a per avendi, vindendi, donandi, comutandi ex eaque volueri libera in Dei nomine plenam abeas potestatem. Quod si ego venditor aut ullusque homo qui contra hanc vindicione venerit pro inrumpendum, non hoc valeat vindicare sed componat in duplo hec omnia cum omni sua inmelioracione, et in antea ista vinditio firma et stabilis permaneat omnique tempore.

Facta carta vindicione II nonas aprelis, anno VI regnante Lothario rege, filio Ludovico rege.

+ Ato, sancte sedis Ausonensis umilis episcopus, qui² hanc vindicione feci et firmare rogavi, SSS. SSS. Suniarius sacer SSS. Sign+ Ato. Sign+ Oliba. Sign+ Terciulus. Adroarius sacer SSS. Frugifers³ levita SSS.

(*Crismó*) Marulfus sacer, qui hec scripsit et SSS. die et anno quod supra.

1. meis, *per error*. — 2. quia, *per error*. — 3. *Lectura probable*.

2

[SANT MARTÍ DE CENTELLES,] 18 GENER 1031

UNIFRED DÓNA A GILABERT ISARN, PER RAÓ DE FILLOLATGE, L'ALOU QUE TÉ PER COMPRA I PER HERÈNCIA AL COMTAT D'OSONA, A LA PARRÒQUIA DE SANTA COLOMA [DE VINYOLES, DESPRÉS DE CENTELLES] I LA SEVA RODALIA, AMB LA CONDICIÓN QUE DESPRÉS DE LA MORT D'ELL, DE LA SEVA ESPOSA ERIBERGA I DE LLURS FILLS GUADALL I GUILLEM, PASSI A SANT PERE DE RODES. EN RECOMPENSA, GILABERT DÓNA A UNIFRED UN MUL BRU I UN LLEBRER. L'ACTE DE DONACIÓN TÉ LLOC DAVANT LA PORTA DE L'ESGLÉSIA DE SANT MARTÍ DE CENTELLES EN PRESENCIA DE BONS HOMES.

[O]. Original perdut. — [A]. Còpia del 18 de març de 1156, feta per Ramon sacerdot, perduda. — B.* Còpia del 31 de maig de 1357, feta per Ramon Negre, notari del monestir de Sant Pere de Rodes: Vic, AC, cal. 6, núm. 2659 (8), ex A.

a. ORDEIG, *Diplomatari*, núm. 884.

In nomine Domini. Ego Honofredo donator sum tibi Guileberto Isarni. Dono tibi ipsum meum alodium qui mihi advenit per comparatione et per genitorum meorum et per qualicumque voces, et est ipsum alodium in comitatu Ausone, et in parrochia Sancte Columbe: et ad ipsa Abelia alhedo I cum ipsa terra herma et vineas cum terris; et ipso Congusto modiata I de vinea cum terra; et in Monte de Eguas mansio I obtimo cum terras et vineas; et ad ipsa Altela pareliada I de alodio cultum vel hermum; et in parrochia Sancta Columba supranominata terras et vineas, cultum vel hermum, vel molendinis cum arboribus diversis generis. Et predicto Honofredo sic dono tibi, ad te predicto Guileberto Ysarni, pro filiatico, ipsa suprascripta omnia in totisque locis quomodo supranominatum est, sub ea videlicet ratione ut teneas tu predicti Gileberti et uxori tue Eriberga et filios tuos Guallo et Guilelmi in diebus vestris sine blandimentum de nullum hominem, et post mortem de Guilelmo et Guallo remaneat ad Sancti Petri Rodas. Et si ista suprascripta donatione voluerit dirumpere nullum hominem vel femina vel posterita vestra in duplo componat, et donet ad servientibus Sancti Petri per sola super compositione libras III de auro. Et per ista suprascripta donatione sic dono tibi ego Guilebertus ad ipso Honofredo mulum I bruno et lebrer I. Et hoc fuit factum ante hostio Sancti Martini de Sentilias in presentia bonorum hominum, et est manifestum, et de meo iure in tuo trado ad proprio, sicut scriptum est.

Facta ista charta donatione XV° kalendas februarii, anno XXXV° regnante Rodbertus rege.

Sig+num Honofredus, qui ista cartha donatione fecit et de manu sua firmavit et ad aliis firmare rogavit. Sig+num Otger Amalrig. Sig+num Petrus Petres. Sig+num Godmar. S+num Sendre. Sig+num Escluva. Sig+num Adrover. SSS. Suniarii levita.

Gaucefredus sacer scripsi SSS. die et anno quo supra.

3

20 GENER 1058

ISARN, LA SEVA ESPOSA DISPÒSIA, I ELS FILLS D'ELL ERMETRUIT, ADELGARDA, GUISLA, MARIA I MADRESENA VENEN ALS ESPOSOS MIRÓ I EÇULINA UNA PEÇA DE TERRA FRANCA QUE TENEN AL COMTAT D'OSONA, A LA PARRÒQUIA DE SANT ANDREU DE TONA, A VILAMAJOR, PER DEU SOUS.

O. Original (30 x 11 cm): Folgueroles, Arxiu de la Sala (Bru de Sala).

In nomine Domini. Ego Issarnus et uxor mea Disposia et Ermetruit et Adalcars et Guisla et Maria et Madresena vinditores sumus vobis Mironi et uxor sua Ezulina, emtores. Per hanc scriptura vindicionis nostre vindimus vobis pecia I de terra francha cum ipsos arbores que ibidem sunt, que mihi advenit ad me Issarnus per ienitore et ad uxor mea per decimum et ad infantes meos per ienitore sive per ullasque voces. Et est ipsa terra in comitatum Ausona, sive in parochia Sancti Andree de Tonda, sive in vilari Maiori. Et afrontat ipsa terra: de oriente in terra Sancti Petri, et de meridie in terra de Guifret, et de occiduo in ipso rego, et de circii in terra Sancti Andree. Quantum in istas III^{or} afrontaciones includunt sic vindimus vobis ipsa terra cum arbores, totum ab integrum, cum exio vel regresio earum, in propter precium solidos X^m et est manifestum. Quem vero predicta hec omnia de nostro iuramus in vestram tradimus dominio ad potestatem ad vestrum proprium faciendum que volueris. Quod si nos vinditores a<u>d ullusque omo qui contra hanc ista vindicione venerit ad inrumpendum, non hoc valeat vindicare sed componat ipsa terra in duplo cum suam immelioracione, et in antea ista vindicione firma permaneat modo vel omnique tempore.

Facta ista vindicione XIII kalendas februarii, anno XXVII Enrici rege.

S+num Issarnus. S+num Disposia. S+num Ermetruit. S+num Adalcars. S+num Guisla. S+num Maria. S+num Madresena. Qui ista vindicione fecimus, firmavimus et firmare rogavimus. S+num Godmar. S+num Guitardus. S+num Reimundus.

Guitardus sacer, qui scripsit SSS. die et anno quod supra.